

К

абінет історії

Геннадій СТРЕЛЬСЬКИЙ

ДІЯЧІ УКРАЇНИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917-1920 рр.)

Біографічний словник (М-Н)*

МАЗЕПА

Ісаак Прохорович (1884-1952)

Громадсько-політичний діяч України, публіцист, вчений-агроном, політолог.

Ісаак Прохорович Мазепа народився 16 серпня 1884 р. в с. Костобобрі Новгород-Сіверського повіту на Чернігівщині в сім'ї заможного хлібороба. Навчався у повітовій бурсі, а потім у духовній семінарії у Чернігові. Восени 1905 р. він став студентом природничого факультету Петербурзького університету, членом Української студентської громади Петербурга. В кінці того ж року вступив до щойно створеної Української соціал-демократичної робітничої партії.

В 1912-1917 рр. І.П. Мазепа працював агрономом у земських установах Нижнього Новгороду і (з 1915 р.) Катеринославщини.

Після Лютневої революції 1917 р. брав активну участь у роботі Української губерніальної Ради, а також Ради робітничих і солдатських депутатів Катеринославщини, до складу яких був обраний від УСДРП. Влітку того ж року стає також депутатом міської Думи і членом Губернського продовольчого комітету.

У березні 1918 р. І. Мазепа взяв активну участь у роботі 11-го Всеукраїнського з'їзду Рад, виступивши з доповіддю від фракції українських соціал-демократів і правих есерів. Після падіння Центральної Ради він був активним учасником боротьби з режимом гетьманщини.

У січні 1919 р. Ісаак Прохорович обирається секретарем ЦК УСДРП і делегатом Трудового конгресу. З квітня того ж року він стає міністром внутрішніх справ, а з серпня 1919 р.

до травня 1920 р. очолював уряд Директорії УНР.

Пізніше був міністром земельних справ, брав участь в першому Зимовому поході Армії УНР, намагаючись особистим прикладом підтримати настрій останніх оборонців української державності.

З осені 1920 р. і до кінця життя він змушений був жити і діяти за межами України. Працював доцентом Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина), а після закінчення Другої світової війни — професором Українського технічно-господарського інституту (ФРН). Весь свій час І.П.Мазепа ділив між викладацькою діяльністю, напруженою науковою роботою і активною участю в політичному житті української еміграції. У 1931 р. він захистив докторську дисертацію при Українському Вільному Університеті у Празі. Він був одним з головних організаторів Української Національної Ради — передпарламенту державного центру УНР в екзилі, першим головою її Виконавчого органу (з червня 1948 р.). Численні політологічні і публіцистичні праці І.П.Мазепи побачили світ на сторінках органу УСДРП — журналу "Соціал-демократ".

Високо оцінювалися спеціалістами його дослідження з агробіотаніки і морфології рослин. Але найбільше його приваблювали проблеми суспільствознавства. Широковідомими за кордоном стали його книги "Большевизм і окупація України" (Львів, 1922), "Голод на Україні" (Берлін, 1923) та ін. Однією з перлин української мемуаристики є трьохтомний твір І.П.Мазепи "Україна в огні і бурі революції" (Прага, 1942), в якому він ґрунтовно аналізує здобутки визвольних змагань за державність в Україні, причини їхньої поразки,

*Продовження. Початок див. в №№ 5—6, 9—10 за 1998 р.

глибоко розкриває складне і драматичне переплетіння соціального і національного в української революції. У книзі "Підстави нашого відродження" (Т. 1-2, Аугсбург, 1946, 1949) І.П.Мазепа зробив спробу дати історичне і теоретичне обґрунтування українського варіанту "демократичного соціалізму", розробити власну політичну, господарську і соціальну програму майбутньої розбудови незалежної демократичної України. Помер І.П.Мазепа 18 березня 1952 р. в м.Аугсбурзі (ФРН).

**МАЗУРЕНКО
ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ
(1877—1930-ті рр.)**

Український громадсько-політичний діяч, економіст, інженер-технолог. Народився у с. Криворотка Північнокавказького краю у селянській сім'ї. З 1897 р. навчався у Петербурзькому технологічному інституті, де був одним з організаторів українського студентського руху. З 1903 р. В.П. Мазуренко — член Революційної Української партії (РУП), у 1905 р. — один із засновників Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). З квітня 1917 р. Мазуренко В.П. входив до складу Центральної Ради, працював (з листопада 1917 р.) товаришем (заступником) Генерального секретаря (з січня 1918 р. — міністра фінансів в уряді УНР), у березні 1918 р. виконував обов'язки міністра. За влади гетьмана П.П. Скоропадського В.П. Мазуренко залишився на посаді товариша міністра фінансів і водночас входив до складу опозиційного Українського Національного Союзу. За Директорії УНР він був міністром фінансів (26 грудня 1918 — 19 лютого 1919 рр.), потім очолював дипломатичну місію УНР в Італії. В 1922 р. повернувся в Україну, працював професором Харківського технологічного інституту, заступником керуючого Палати мір і ваги. У 1931 р. був заарештований і засуджений у т.зв. справі "Українського Національного Центру" до 6 років ув'язнення. Подальша доля В.П. Мазуренка невідома.

**МАЙСТРЕНКО
ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ
(1899—1984)**

Український історик, громадсько-політичний діяч. Народився 28 серпня 1899 р. у містечку Опішні Зіньківського повіту на Полтавщині. У 1918 р. закінчив учительську семінарію. В тому ж році вступив до партії боротьбистів. Брав активну участь у підпільній боротьбі на Полтавщині як повстанець проти

німецько-австрійських окупантів, гетьманщини і денікінщини. У 1920 р. І.В. Майстренко вступив до КП(б)У. Працював у редакціях газет "Селянська біднота" та "Комуніст" (Харків), "Чорноморська Комуна" (Одеса). У 1924 р. закінчив інститут народного господарства, в 1931—1936 рр. викладав у Харківському інституті журналістики.

У 1936 р. І.В. Майстренко був безпідставно заарештований і після неправого суду засланий до Сибіру.

У 1944 р. йому вдалося емігрувати до Німеччини, де він до кінця життя займався журналістикою, викладацькою, науковою і громадською діяльністю. Протягом багатьох років І.В. Майстренко працював професором і ректором Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені.

Був одним із засновників і лідерів Української революційно-демократичної партії (УРДП), редактором її офіціозу "Наша боротьба" (1946—1947 рр.) і місячника "Вперед" (1947—1950). Проте головною сферою діяльності І.В. Майстренка за кордоном була наука. Він автор багатьох праць з історичної, економічної тематики, виданих як українською, так і російською, англійською, німецькою мовами. Серед них — книги: "Боротьбизм. Історія однієї з течій українського комунізму" (Нью-Йорк, 1954), "Сторінки з історії Комуністичної партії України" (Нью-Йорк — Мюнхен, 1967), "Газети в УССР" (Нью-Йорк, 1955), об'ємісті спогади "Історія мого покоління" (Едмонтон, 1985), статті: "Більшовицький бонапартизм", "Національна політика КПРС", "Брежневська доктрина", "Кризові процеси в радянській економіці" та ін.

Помер І.В. Майстренко 18 листопада 1984 р. у Мюнхені (ФРН).

**МАКАРЕНКО
АНДРІЙ ГАВРИЛОВИЧ
(1886—1963)**

Громадсько-політичний діяч України. Народився 17 липня 1886 р. у Гадячі на Полтавщині. Працював службовцем управління Південно-Західної залізниці в Києві. З початком революції 1917 р. — один з організаторів і голова Співки українських залізничників. За часів гетьманщини (1918 р.) — директор департаменту в Міністерстві залізниць, один з організаторів повстання проти П. Скоропадського. З 14 листопада 1918 р. — член Директорії УНР. Після падіння її влади емігрував. Жив в Австрії, Чехословаччині. В 1928—1929 рр. був одним з організаторів Української Національної Ради за кордоном. Після другої

світової війни жив у ФРН і США. Помер 28 вересня 1963 р. у Х'юстоні (США).

**МАРГОЛІН
АРНОЛЬД ДАВИДОВИЧ
(1877—1956)**

Громадсько-політичний діяч України, юрист, дипломат.

Народився 17 листопада 1877р. в Києві в сім'ї багатого цукрозаводчика-єврея. Закінчивши юридичний факультет Київського університету (1900), був членом Колегії адвокатів Росії, виступав адвокатом у судових процесах, пов'язаних з єврейськими погромами (зокрема, у зв'язку з кривавим погромом у Ніжині в 1905 р.). Особливо А.Д.Марголін відзначився участю у відомому судовому процесі М.Бейліса. За різку критику властей, що сфабрикували цю "справу", був позбавлений звання адвоката.

А.Д.Марголін брав активну участь в громадському житті, зокрема, у діяльності єврейського товариства "Територіалістів". Був членом ЦК партії Народних соціалістів (до 1917р.).

Після Лютневої революції 1917р. був відновлений в правах адвоката, а в кінці 1917р. призначений Центральною Радою членом Генерального суду УНР. Пізніше працював товаришем міністра закордонних справ УНР в урядах Директорії (в кабінетах В.Чехівського і С.Остапенка). У 1919—1920рр. у складі дипломатичної делегації УНР брав участь у роботі Паризької мирної конференції, після якої працював послом УНР у Великобританії. Разом з О.Л.Шульгиним та ін. українськими дипломатами А.Д. Марголін докладав багато зусиль, відстоюючи право УНР стати членом Ліги Націй. Так, у 1920р. він разом з радником української місії Я.Олесницьким підготував заяву про вступ УНР до Ліги Націй, додавши ряд документів (універсали Центральної Ради, список іноземних держав, які визнали самостійну УНР тощо). Але всі ці зусилля не мали позитивного вирішення, бо Директорія в цей час втратила владу в Україні.

З 1922р. А.Д.Марголін жив і працював у США, викладав в Українському Технічному інституті у Нью-Йорку, займався адвокатською практикою, журналістикою, співробітничав у тижневику "Народна Воля" тощо.

У своїх лекціях та ін. публічних виступах, правничих, публіцистичних та мемуарних творах Арнольд Давидович обстоював право українського народу на самостійну державність, захищав честь трагічно загиблого голови Державного центру УНР в екзилі С.Б.Петлюри, переконливо доводячи безпідставність звинувачень

того у єврейських погромах, називаючи ці звинувачення "духовним абсурдом", докладно висвітлював дипломатичну діяльність УНР.

Серед його відомих творів: "Україна і політика Антанти" (Берлін, 1921), "Записки єврея й громадянина" (рос. мовою, 1922), "Євреї Східної Європи" (англ. мовою, Нью-Йорк, 1926), "З політичного щоденника. Росія, Україна, Америка 1905-1945" (англ. мовою, Нью-Йорк, 1946) та ін. А.Д. Марголін помер 29 жовтня 1956 р. у Вашингтоні.

**МАРТОС
БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ
(1879—1977)**

Громадсько-політичний і державний діяч України, вчений-кооператор й економіст, дійсний член НТШ. Виходець із давнього козацького роду. Народився у с. Городище на Полтавщині. Навчався Б. Мартос у Харківському університеті, який закінчив у 1908 р. За дорученням місцевої української студентської громади у 1900 р. виїздив до Львова для ознайомлення з тамошнім громадським життям. Тут він познайомився з М.С. Грушевським, був присутнім на його лекціях. Вони, згадував Б. Мартос, "зробили тоді на мене велике враження, бо це вперше в житті я слухав університетські виклади українською мовою".

Б. Мартос був активним членом Революційної української партії (РУП) і УСДРП (з 1906 р.). Тричі сидів у царських тюрмах. В 1913—1917 рр. працював інспектором кооперації у Полтавському губернському земстві. В 1917 р. він — Генеральний секретар земельних справ в уряді Центральної Ради, один з авторів проекту земельного закону. В 1918 р. — голова управи Всеукраїнського Кооперативного комітету. З кінця 1918 р. — міністр фінансів, а з квітня до кінця серпня 1919 р. — голова Ради міністрів Директорії УНР. З 1920 р. Б.М. Мартос перебував в еміграції в Німеччині й Чехо-Словаччині. Працював професором Української Господарської Академії в Подєбрадах, директором Українського технічно-господарського інституту (1936—1938 рр.). В 1945—1949 рр. був одним із засновників і ректором Української Економічної Високої школи в Мюнхені, а в 50-х роках — головою і секретарем Наукової ради Мюнхенського інституту для вивчення СРСР. Пізніше переїхав до США, де й помер 19 вересня 1977 р.

Б.М. Мартос — автор багатьох праць з теорії кооперації, спогадів, зокрема, про М.С. Грушевського. Він так оцінює діяльність того на чолі Центральної Ради: "Спокійно, але авто-

ритетно керував він засіданнями Ради, так що вони проходили в повному порядку... Як учасник, можу засвідчити, що на засіданнях Центральної Ради був такий порядок, яким не завжди можуть похвалитися західні парламенти...“

МАРШИНСЬКИЙ АПОЛІНАРІЙ (1865—1929)

Український суспільний діяч, економіст, педагог. Службовець Міністерства фінансів у Петербурзі, Латвії, а потім в Естонії, де заснував українську громаду. В 1917 р. — директор департаменту фінансових справ у Генеральному Секретаріаті Центральної Ради. В 1919 р. — віце-міністр фінансів уряду Дирекції УНР. З 1924 р. — лектор Українського високого педагогічного інституту ім. М.П. Драгоманова в Празі.

МАТУШЕВСЬКИЙ ФЕДІР ПАВЛОВИЧ (1869—1919)

Громадсько-політичний діяч України, дипломат, публіцист, правник. Народився 21 червня 1869 р. у м. Сміла на Черкащині у сім'ї священика. Закінчив київську духовну семінарію. В 1895 р. був одним із засновників українського видавництва "Вік" у Києві.

Під час навчання на юридичному факультеті Юр'євського (Тартуського) університету (з 1898 р.) організував там студентську громаду, був обраний головою українського клубу "Родина". У 1902 р. був виключений з університету за участь у студентських заворушеннях. Проте 1904 р. Ф. Матушевський все ж отримав диплом про вищу юридичну освіту і повернувся до Києва, де працював головним редактором першої у Наддніпрянській Україні щоденної української газети "Громадянська думка", співробітником "Ради" й низки інших періодичних видань. Входив до ради Товариства українських поступовців, був одним з організаторів і лідерів Української радикально-демократичної партії, яка у червні 1917 р. була перейменована на Українську партію соціалістів-федералістів. Від неї Ф. Матушевського було обрано до складу Центральної Ради.

В січні 1919 р. Директорія призначила його послом УНР в Греції. 21 жовтня того ж року Ф.П. Матушевський помер в Афінах. Залишив цінне мемуарне джерело для вивчення історії дипломатії УНР — "З щоденника українського посла", а також низку нарисів про Т.Г. Шевченка, В.Б. Антоновича, інших діячів України.

МАТЮШЕНКО БОРИС ПАВЛОВИЧ (1883—1944).

Український громадсько-політичний діяч, лікар, дипломат. Народився 2 листопада 1883 р. в Петербурзі у сім'ї офіцера російської армії. Закінчив медичний факультет Київського університету (1909 р.). Активний член РУП (з 1903 р.) і УСДРП (з кінця 1905 р.). Після закінчення університету він працював лікарем у Києві, в 1914—1917 рр. — у військових частинах і госпіталях Південно-Західного фронту. В 1917—1918 рр. Б. Матюшенко відіграв провідну роль в організації медично-санітарної служби в Україні: очолював Головну медично-санітарну управу УНР, а в період гетьманату — департамент Міністерства народного здоров'я Української Держави. У 1919 р. Матюшенко Б.П. входив до складу дипломатичної делегації УНР на Паризькій мирній конференції. Наприкінці 1919 р. очолив українську дипломатичну місію в Бельгії. В 1920—1921 рр. він був також головою Закордонного бюро Українського Червоного Хреста. З грудня 1921 р. жив у Празі, працював професором кафедри гігієни Українського Вільного Університету, був засновником і головою Спілки Українських лікарів у Чехо-Словаччині (1922—1935), редактором її друкованого органу — "Український медичний вісник" (1923—1925), співредактором "Латинсько-українського медичного словника" (1926 р.). З 1931 р. — дійсний член НТШ. Помер Б.П. Матюшенко 25 березня 1944 року у Празі.

МАЦІЄВИЧ КОСТЬ АНДРІАНОВИЧ (1873—1942).

Громадсько-політичний, державний діяч України, дипломат, вчений-агроном. Походив з відомого шляхетсько-священницького роду. Народився 18 травня 1873 р. у с. Деремезна Васильківського повіту на Київщині. Закінчив сільськогосподарський інститут у Ново-Олександрії (1899 р.), де під час навчання був головою української студентської громади. Працював вченим секретарем Полтавського сільськогосподарського товариства (1899—1901), губернським агрономом Саратовського земства (1901—1905), потім у Харківському сільськогосподарському товаристві, редагував часописи "Хлібороб" і "Агрономический журнал" (1907—1915 рр.). У 1915 — на початку 1917 р. Мацієвич — професор Вищих сільськогосподарських курсів у Петрограді. Член і один з провідних діячів Української радикально-демократичної партії (з червня 1917 р. —

Української партії соціалістів-федералістів), від якої був обраний до складу Центральної Ради і її комітету — Малої Ради. Водночас викладав економіку сільського господарства у вузах Києва. Ставши товаришем (заступником) Генерального секретаря земельних справ (у серпні 1917 р.), К.А. Мацієвич підготував проєкт земельної реформи в Україні, яка, підкреслював він, "не порушувала основ землеробства і не ліквідувала права власності на землю". У кінці 1918 р. — лютому 1919 р. К.А. Мацієвич входив до складу дипломатичної делегації Директорії УНР, що вела переговори з представниками Антанти в Одесі. З 13 лютого до 9 квітня 1919 р. очолював Міністерство закордонних справ УНР (в кабінеті С.С. Остапенка). В 1919—1923 рр. К.А. Мацієвич працював головою дипломатичної місії УНР в Румунії. З 1923 р. жив і працював в Чехо-Словаччині. Викладав агрономію в Українській Господарській Академії в Подєбрадах. Брав участь у суспільно-політичному житті української еміграції (член Української Радикально-Демократичної партії, президент Українського Демократичного Союзу, з 1936 р. — голова Українського дипломатичного клубу). Помер у Подєбрадах 2 квітня 1942 р. Автор багатьох праць з сільськогосподарської економіки і мемуарів "Життя мого сучасника".

МИКИТЕЙ ГРИГОРІЙ (1888—1945)

Український громадсько-політичний діяч, дипломат, педагог, журналіст. У 1919 р. Г. Микитей був начальником пресової квартири Начальної Команди (штабу) Української Галицької Армії (УГА) і редактором її друкованого органу — "Стрільця". З осені 1919 — в 1920 рр. дипломатичний представник Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в Югославії. У 1920—1923 рр. учителював у середніх школах Львова. В 1925—1930 рр. був редактором тижневика "Рада". Помер в Австрії.

МИШУГА ЛУКА (1887—1955)

Український громадсько-політичний діяч, дипломат, журналіст. Народився 30 жовтня 1887 р. у с. Новий Витків Радехівського повіту на Львівщині. Закінчив юридичний факультет Віденського університету (1911 р.). На початку 1914 р. брав активну участь у формуванні Легіону Українських Січових Стрільців. У 1918 р. — повітовий комісар УНР на Радехівщині. З кінця того ж року служив у Штабі Армії УНР, а з грудня 1919 р. — на дипломатичній роботі Західно-Української Народної Республіки. Вхо-

див до складу делегації ЗУНР, яка безуспішно намагалась перешкодити укладенню радянсько-польського Ризького мирного договору 1921 р. З того ж року Л. Мишуга був дипломатичним представником уряду ЗУНР у США. У 20—40-х рр. брав участь у створенні низки політичних організацій українців в Америці. У 1926—1933 рр. працював редактором, а в 1933—1955 рр. — головним редактором газети "Свобода". Був одним з ініціаторів видання англomовної "Енциклопедії Українознавства". Автор численних статей на суспільно-політичну тему, спогадів "Похід українських військ на Київ (серпень 1919)" (Відень, 1920) та ін.

Помер у США 8 лютого 1955 р.

МІРНА (ХИЛЬЧЕВСЬКА) ЗІНАІДА ВАЛЕНТИНІВНА (1875—1950)

Українська громадська й політична діячка, активна учасниця міжнародного жіночого руху, дружина І.І. Мірного. Член Товариства Українських Поступовців і Української радикально-демократичної партії (з червня 1917 р. — Української партії соціалістів-федералістів).

В 1917—1918 рр. З. Мірна — член Центральної Ради і її комітету (Малої Ради). За часів гетьманату (травень—листопад 1918 р.) працювала у дитячих освітніх закладах Української Держави. У 1919 р. на жіночому з'їзді в Кам'янці-Подільському була обрана заступницею голови української Жіночої Національної Ради. Пізніше — організатор і голова її філії у Берліні (1920—1924 рр.). З. Мірна брала участь в діяльності Жіночої Ліги Миру і свободи, очолювала український Жіночий Союз у Празі (1924—1939 рр., з перервами), була членом ради світового Союзу українок (з 1937 р.). Друкувала статті з проблем української еміграції та жіночого руху у зарубіжних журналах і газетах "Тризуб", "Жінка", "Жіноча доля", "Нова хата" та ін.

Померла в Празі 1 квітня 1950 р.

МІРНИЙ ІВАН ІВАНОВИЧ (1872—1937)

Український громадсько-політичний і державний діяч, дипломат. Народився 30 серпня 1872 р. на Харківщині. З квітня 1917 р. — член Центральної Ради, деякий час виконував обов'язки заступника губернського комісара Київщини, а з жовтня 1917 р. — заступника Генерального писаря (у листопаді 1917 р. обійняв посаду Генерального писаря УНР). Пізніше, з 22 січня 1918 р. був призначений Державним писарем Ради Народних Міністрів

УНР. За часів правління гетьмана і Директорії УНР І.І. Мірний очолював канцелярію Міністерства закордонних справ. В 1919—1920 рр. він входив до складу дипломатичної делегації УНР на Паризькій мирній конференції. Згодом був співробітником представництва екзильного уряду УНР в Берліні (1920—1924 рр.). З 1924 р. І.І. Мірний — член управ ряду українських товариств у Празі, директор канцелярії Українського Високого Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, управитель канцелярії Українського інституту громадознавства (заснований у 1925 р.), співробітник багатьох українських періодичних видань.

Помер 17 березня 1937 р. у Празі.

МІХНОВСЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ (1873-1924)

Один з ідеологів українського націоналізму, лідерів боротьби за державну незалежність України. Народився у с. Турівка Прилуцького повіту на Полтавщині в сім'ї священика. З 1890 р. навчався на юридичному факультеті Київського університету. 1891 р. був одним з організаторів і лідерів «Братства тарасівців», а пізніше (1896 р.) — товариства «Молода Україна». По закінченні університету працював адвокатом у Києві, потім — у Харкові (з 1899 р.). Виступав у судових політичних процесах, де здобув популярність серед українців-самостійників. На початку 1900 р. М. Міхновський на прохання Д. Антоновича та інших фундаторів Револьюційної української партії (РУП) написав програмний документ, що був того ж року виданий окремою брошурою у Львові під назвою «Самостійна Україна». Тут М. Міхновський назвав усі попередні покоління українського руху «псевдопатріотичними українофілами» і заявив про фатальну необхідність «своєю кров'ю заплатити за помилки попередників». Він закликав «до боротьби кривавої і безпощадної всіма засобами» під гаслами «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ» і «Україна для українців!» Не знайшовши послідовної підтримки в РУП, М. Міхновський на початку 1902 р. заснував нову Українську народну партію (УНП), що об'єднувала прихильників українського націоналізму, самостійницької течії у суспільно-політичному русі України. Міхновський написав програму УНП (видану в 1906 р.), а також декалог «Десять заповідей УНП» — своєрідний маніфест, катехізис самостійників. Основні ідеї українського націоналізму М. Міхновський розвивав і пропагував також у серії статей, опублікованих у газетах «Самостійна Україна»

(1905), «Хлібороб» (1905), «Запоріжжя» (1906), «Слобожанщина» (1906), «Сніп» (1912—1913) тощо.

Під час першої світової війни М. Міхновський служив спочатку у діючій армії в чині підпоручика, а потім був членом Київського окружного військового суду. У березні 1917 р. він першим висунув ідею створення національних збройних сил, організував і очолив «Український військовий клуб ім. гетьмана Полуботка», представником якого ввійшов до складу Української Центральної ради. Не полишаючи своєї головної політичної мети — проголошення державної самостійності України, М. Міхновський розгорнув жваву роботу на ниві українського військового будівництва, намагаючись його очолити. Як один з організаторів і членів президії першого Українського військового з'їзду (травень 1917 р.), Міхновський увійшов до Українського генерального військового комітету. Але головою комітету став не він, а С.В.Петлюра. Тому Міхновський незабаром вийшов з комітету, аби досягти реалізації своїх ідей іншим шляхом, зокрема, організацією повстань українізованих частин, за що був влітку 1917 р. заарештований і висланий на Румунський фронт. Восени того ж року він повернувся на Полтавщину, де взяв участь у створенні Української демократично-хліборобської партії, проте після гетьманського перевороту (квітень 1918 р.) порвав з нею, ставши в опозицію до влади гетьмана П. Скоропадського. Негативно ставився він і до політики Директорії УНР, вважаючи, що вона була спрямована на встановлення соціалістичного режиму.

Після завоювання більшовиками влади М. Міхновський був заарештований у Кременчуці й ув'язнений. Звільнений у травні 1919 р. вояками М. Григор'єва, М. Міхновський виїхав на Херсонщину, а звідти (на початку 1920 р.) — до Новоросійська, де зробив невдалу спробу емігрувати разом з денікінцями.

Останні роки жив на Кубані, працював у кооперації і в народній освіті. Навесні 1924 р. повернувся до Києва, плекаючи надію звідси вибратись за кордон. Через деякий час був заарештований співробітниками ДПУ, але після допити звільнений. Незабаром (3 травня 1924 р.) його знайшли повішеним. Що це було — самогубство чи вбивство? Точно не з'ясовано (найімовірніше, самогубство було інсценовано органами ДПУ).

МУРСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (1888—1935)

Український громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат. Родом з Галичини. До початку Першої світової війни працював учителем. У 1917—1918 рр. активно пропагував національно-державну і культурну політику Центральної Ради, редагуючи разом з І. Липою часопис "Українське слово" в Одесі, а згодом — очолюючи департамент преси і пропаганди УНР. Згодом — в еміграції в Австрії, Польщі і Туреччині, де був дипломатичним представником екзильного уряду УНР, зав'язав контакти з впливовими політичними діячами багатьох країн та інформував їх про українську справу. Зокрема, в Істамбулі (Туреччина) він написав і у 1930 р. видав книжку "Україна та її боротьба за незалежність" турецькою мовою. Помер і похований в Істамбулі.

НАЗАРУК ОСИП ТАДЕЙОВИЧ (1883—1940)

Український громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат. Народився 31 серпня 1883 р. у м. Бучачі (тепер Тернопільська обл.) у селянсько-міщанській сім'ї. З 1899 р. був активним учасником молодіжного українського руху в Галичині, в 1905—1919 рр. — членом управи Української Радикальної Партії, співредактором і редактором "Громадського Голосу". В 1908 р. О. Назарук закінчив юридичний факультет Віденського університету, адвокат. Брав активну участь у формуванні підрозділів Українських Січових Стрільців, під час Першої світової війни очолював пресову квартиру Легіону УСС, вів культурно-освітню роботу на Волині (1916 р.) і на Поділлі (1918 р.). З жовтня 1918 р. О. Назарук був членом Української Національної Ради, брав участь у повстанні проти гетьмана П. Скоропадського. У грудні 1918 — червні 1919 рр. очолював Головне управління преси й пропаганди у ранзі міністра уряду УНР. З середини 1919 р. О. Назарук близький співробітник диктатора Західно-Української Народної Республіки Є. Петрушевича, керував роботою пресової квартири Української Галицької Армії, редагував періодичний орган УГА — газету "Стрілець", входив до складу галицької дипломатичної делегації на переговорах у Ризі (1920 р.). В 1920—1922 рр. О. Назарук — член уряду ЗУНР у Відні, згодом очолював дипломатичну місію ЗУНР у Канаді (з вересня 1922 р.). У цей період він відійшов від соціалістичних ідей і став прихильником українського монархізму. У листопаді 1923 р. переїхав до США, де намагався

організувати гетьманський рух серед українських політичних емігрантів, редагував тижневик "Січ" (Чикаго) і журнал "Америка" (Філадельфія). У 1927 р. О. Назарук повернувся до Львова, де очолював редакцію газети "Нова Зоря", був одним з організаторів і керівників Української Народної Католицької Партії (з 1930 р.). Помер О. Назарук у Кракові 31 березня 1940 р. Перу О. Назарука належать численні публіцистичні, художньо-історичні і мемуарні твори, значна частина з яких відображає події національно-визвольної боротьби України в 1917—1920 рр., зокрема, міжнародні відносини урядів УНР і ЗУНР. Серед них: "Рік на Великій Україні" (1920); "Галицька делегація в Ризі 1920 р." (1931); "Про українські повстання" (1919); "Галичани й Велика Україна" (1936) та ін.

НАУМЕНКО ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ (1852—1919)

Український вчений-педагог, літературознавець, філолог, громадсько-політичний діяч. Народився 7 липня 1852 р. в м. Новгород-Сіверську на Чернігівщині в родині вчителя. Походив з давнього козацького роду.

Вчився у 2-й Київській гімназії, а потім на історико-філологічному факультеті університету Св. Володимира, який закінчив у 1873 р.

Викладаючи з 1873 р. українську словесність у рідній гімназії і інших освітніх закладах Києва, здобув славу найкращого вчителя міста, методиста-новатора, видатного теоретика педагогічної думки, пропагандиста української мови навчання.

Після зловісного Емського указу 1876 р., який поставив під заборону мови "іногородців", зокрема, "малоросійское наречие", В. Науменко, як міг, мужньо продовжував стояти на захисті українського слова. Саме в цей час він розпочав роботу над граматику української мови, перший начерк якої — "Обзор фонетических особенностей малорусского языка" — був виданий у Києві в 1889 р.

З початку 70-х років В. Науменко бере активну участь у діяльності київської "Старої Громади", редагує різні матеріали, що відправлялися М.П. Драгоманову для видання за кордоном. З початком виходу журналу "Киевская Старина" (1882 р.) Володимир Павлович стає одним з його постійних авторів (загалом видав в ньому понад 130 статей та ін. матеріалів). Протягом 14 років він був редактором, а потім і видавцем цього часопису (1893—1906). Саме з його благословення на сторінках журналу вперше з'являються публі-

кації українською мовою.

В 1897 р. очолив відроджене Київське товариство грамотності, що об'єднувало понад 900 свідомих українських інтелігентів. Зусиллями цього товариства видавалися підручники і інші книжки українською мовою, створено український Народний театр, Музей начних посібників (майбутній Педагогічний музей), відкривалися сільські бібліотеки, недільні школи для дорослих тощо. В.П. Науменко був також одним із засновників (у 1907 р.) і найактивніших діячів Українського Наукового Товариства.

Свідченням величезного суспільного авторитету В.П. Науменка стало обрання його після Лютневого вибуху 1917 р. товаришем (заступником) голови новоутвореної Центральної Ради. Протягом 10 днів (до приїзду у Київ М.С. Грушевського) він тимчасово виконував обов'язки голови Центральної Ради. У тому ж доленосному році В.П. Науменко очолює відновлену Київську "Просвіту", стає куратором Київської шкільної округи, активно домагається переходу на українську мову викладання. Ця виснажлива робота проте не завадила йому підготувати і видати в тому ж році монографію "Загальні принципи українського правопису".

У листопаді 1918 р. В.П. Науменко після деяких вагань погодився очолювати міністерство освіти в останньому гетьманському уряді С. Гербеля. Але через місяць його роботи на цій посаді влада гетьмана П. Скоропадського впала.

В.П. Науменко залишився в Києві і після встановлення радянської влади поринув у наукову роботу. Однак у липні 1919 р. він був заарештований чекістами і розстріляний "за невизнання Радянської влади і контрреволюційну діяльність".

НІКОВСЬКИЙ АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ (1885—1942)

Український громадсько-політичний, державний діяч, дипломат, публіцист, літературознавець (псевдонім А. Василько, А. Яринович та ін.). Народився 14 жовтня 1885 р. у с. Малому Буялику на Одещині у міщанській сім'ї. Після закінчення Одеського університету А.В.

Ніковський працював редактором газети "Рада" (Київ, 1910—1914 рр.) і журналу "Основа" (Одеса, 1915 р.). Був активним членом Товариства Українських Поступовців і Союзу Українських Автономістів-Федералістів (з літа 1917 р. — Українська Партія Соціалістів-Федералістів). У квітні 1917 р. А.В. Ніковський був обраний до складу Центральної Ради, а згодом і її Комітету — Малої Ради, а також товаришем голови УНР. З цього часу і до 1919 р. був також редактором газети "Нова Рада". 7—10 листопада 1917 р. А. Ніковський входив до складу створеного Центральною Радою Крайового комітету для охорони революції на Україні. З початку серпня до 18 вересня 1918 р. очолював Український Національний Союз (УНС), що стояв в опозиції до гетьманської влади і готував повстання проти неї. Згодом — член УНС, учасник повстання. З 26 травня 1920 р. А.В. Ніковський перебував на посаді міністра закордонних справ Директорії УНР (в кабінеті В. Прокоповича) і продовжував займати цю посаду у першому складі екзильного українського уряду А. Лівіцького (до кінця 1921 р.). Як посадовець у листі до голів зарубіжних українських місій від 2 червня 1920 р. зазначав, що буде намагатись "закріпити остаточно міжнародне становище Української Народної Республіки в цей момент і на майбутнє покласти тривкі підвалини для тісного політичного та економічного зближення і співжиття з іншими державами". В 1924 р. А.В. Ніковський з дозволу радянської влади повернувся в Україну. Працював в Українській Академії Наук, очолював Правописно-термінологічну комісію, підготував і видав "Словник українсько-російський" (1927 р.), чимало статей про твори Л. Українки, І. Нечуя-Левицького, Г. Квітки-Оснóв'яненка та ін., здійснив переклади українською мовою книг М. Гоголя, Д. Лондона, В. Шекспіра, П'єру А.В. Ніковського належать також маловідомі і не використані ще істориками спогади "Як повстала Скоропадщина на Україні" (К., 1919). Заарештований і засуджений до 10 років позбавлення волі під час сумнозвісного судового процесу "Спілки Визволення України". Звільнений 21 квітня 1940 р. Помер у блокадному Ленінграді.

